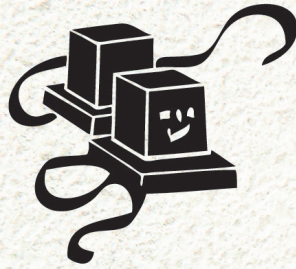

עצות ותנאים
לרכישת
תפילין
מהודרות

ומשפע כבודת תפילין ותמשך עלי להיות לי חיים אדונים ושפע קודש

חזקת כשרות
Hezkat Kashrut

"ההודאה נתונה לחי עולמים
ולנות ביתי לעולמים,
ונזכה לחיי עד כצל צור שוכן מרומים".

קובץ זה עבר כמה וכמה הערות וביקורות ע"י ת"ח חשובים והשתדלנו
לבאר ולשלב דבריהם כאן גם מבלי להזכיר את שמם, זכות הרבים
תעמוד להם ולזרעם אחריהם.

הרבה מהמקורות הנזכרים כאן הם ממחברי ופוסקי זמנינו, כדי שיהיו
מצויים הספרים לכל דורש ומבקש לדעת פרטי הדברים בהרחבה,
ובאופן המצוי כיום אליבא דהלכתא. רוב הדברים באו בקצרה אבל
נדונו אצלינו בהרחבה, ועל כן נבקש מן הקורא לדקדק בהקדמות
ובתוכן, ולהתייחס היטב למקורות.

לעילוי נשמת:

ר' יעקב בן אסתר ז"ל

ר' מנחם מנדל בן הערשל קוכבסקי ז"ל

הרה"ח רבי ברוך בענדיט בן אברהם שמשון הורוביץ זצ"ל

להערות, שאלות, עצות, מדאי מקומות, הרחבת הדברים,
וקבלת הקונטרס:

חזקת כשרות

Hezkat Kashrut

פיקוח סת"ם | הגהות גברא | הגהות מחשב
hezkatkashrut@gmail.com | 052.7178750

מהדורה שניה | תמוז תשפ"ו

עצות ותנאים לרכישת תפילין מהודרות

אין בשורות אלו כדי להכיל את כל סוגי ההידורים הקיימים ואף אין זה רצוננו, שכן ישנם הידורים שאינם נצרכים כל כך, וישנם הידורים העלולים להביא לידי חסרון הלכתי הנצרך מעיקר הדין, ישנם גם 'הידורים' שיוקיים שכמעט ואין בהם ממש. [כמו כן ישנם הידורים השייכים רק בס"ת מזוזה ומגילה ולא בתפילין ולכן לא הובאו כאן]. לא באנו לשלול או למעט בדברים הכשרים לכתח' שכן בהידורים עסקינן + הובאו כאן הידורים היותר מצויים וחשובים, פעמים מבחינה טכנית ולרוב מבחינה הלכתית **ובפרט בזמננו**. בחלק מן הדברים הנזכרים כאן ישנם עצות ותנאים חשובים הנצרכים **מעיקר הדין**, וכדי להגיע לרמה הלכתית מהודרת אי אפשר בלי הבסיס ההלכתי בדברים חשובים אלו + אין לשכוח שבחלק מן הדברים צריך הסופר להיות מורגל וזריז ובקי בגדריהם שאל"כ יצא שכרו בהפסדו, ועדיף שיקיים את עיקר הדין לכתחילה, ממה שיבוא לידי נסיון' ויגיע לידי חשש קלקול + תמצית זו היא רק כמראה מקום, ולהבנת הדברים יש ללומדם במקורות הנזכרים, **ותהיה בזה תועלת גדולה לקונה'**, **וגם לעוסקים במלאכה זו להוציא מצוה ראויה ומתוקנת מתחת דם** + רוב ההידורים הנזכרים כאן שייכים גם במזוזה, ומחציתם גם בס"ת ושאר כתבי הקודש.

ה'הידור' שייך באדם עצמו ועל כל אחד יש לנהוג לפי קומתו הרוחנית ביחס למצוה, ולא לגבב חומרות והידורים שאין לו שייכות בהם כדבר חיצוני גרידא. וזה שאמרו: 'זה קלי ואנוהו' התנאה לפניו במצות, משמע דתכלית הנוי אינו שיהיה החפץ שבו מקיימים המצוה יפה למראית העין, אלא עיקר הנוי מתייחס לאדם העושה, שהוא מתנאה בעצמו כשמכין את החפץ שעל ידו יקיים את המצוה בכבוד ובהערכה הראויה, ולא כמחפש לצאת ידי חובה בלבד, וכן איתא במדרש הגדול (בשלח) 'ואנוהו' **היה נאה** לפניו במצות וכו', שהוא נוי לאדם שמהדר במצות.

---

1 ע' בשם עולם למרן החפץ חיים (פ"ז) ז"ל: ובאמת לכל ירא שמים ראוי שידע בעצמו דיני תמונות האותיות וישגיח על פרשיותיו אם הן נכתבות כדן. ובחסד לאלפים סי' ל"ב סע' ל"ב כתב ז"ל: הירא את דבר ה' במצותיו חפץ, למיחש מיהא בעי, ולא יסמוך אחזקה (של המתעסקים במלאכת תיקון התפילין שבקייאם הם), אלא יברור לעצמו סופר בקי מלא רוח חכמה ויראת ה', שיעשה לו תפילין בכל תיקוני הסופר אליבא דכולי עלמא.

הסופר

- א.** הסופר ושאר העוסקים במלאכת שמים יהיו יראי שמים וחרדים לדבר ה', בקיאים, אומנים, הגונים ושנאי בצע, ובעלי תורה?²
- ב.** ראוי ונכון לרכוש סת"ם ישירות מהסופר³, ויברר עליו שהוא מְכַר ומוחזק לירא שמים, בקי ומונח בהלכות, ובעל תעודת הסמכה בתוקף ע"י רבנים מְכַרִים ומוסמכים (חובה).
- ג.** צריך שיהיה לו רב מוסמך שאיתו הוא מתייעץ ושואל בכל ספק ואינו מכריע בעצמו.
- ד.** צריך שהסופר יהיה מקבל הערות ורוצה לשפר עצמו תמיד.
- ה.** ראוי לסופר לקדש עצמו ולנהוג בטהרה ולכלל הפחות להקפיד על טבילת עזרא, ויהיה פיו נקי מכל קללה ושבועה ולשון הרע.⁴
- ו.** מן הראוי שהסופר יהיה נשוי.⁵
- ז.** אין צריך לומר שלא יהיו ברשותו מכשירים שנאסרו ע"י גדו"י.
- ח.** הסופר חייב להיות בקי בהלכה ולא יניף ידו לכתוב קודם שיקבל

2 שו"ע סי' ל"ב סע' כ' ובמשנ"ב שם בשם הלבוש ובערוה"ש סי' ל"ו סע' ב', וע"ע משנ"ב סי' ל"ז סק"ד, ובשו"ע סי' ל"ט סע' ח', והוסיף הלבוש שם שיהיו 'בעלי תורה' וכ"כ בקסת הסופר סי' א', וע"ש בלשכת הסופר מש"כ בשם השמלה חדשה סי' א' ותנאי זה הכרחי ביותר ובפרט בזמנינו. וע"ש עוד מש"כ בשם המשנת חכמים.

ואם יש להעדיף סופר יר"ש שכתביבתו פחות יפה מסופר שאינו מוחזק כ"כ בכשרות אך כתיבתו נאה ביותר ע' בקול יעקב סי' ל"ב אות קט"ו בתרא שודאי יר"ש עדיף (ובלבד שהאותיות כתיקונם וכדינם, שלכך הצריכו שיהיה גם אומן).
וע"ע בחשוקי חמד גיטין נ"ד ע"ב בשם הגריש"א שיש גם מעלה בסופר עטור זקן ע"ש.

3 ע' משנ"ב סי' ל"ו סוס"ק ג' ופשוט.

4 תורת השלמים אות ז', ובערוך השלחן (סי' ל"ב סע' ה' וסע' מ"ב, ע"ש), וע"ע בכה"ח (סי' ע"ו ס"ק כ"א).

5 ילקוט הסופר סי' א' בשם קול הרמ"ז סוף תיקון ו'. וע"ע יריעות שלמה (פ"ד הע' 23 ושם סע' ט"ז ובע' שם).

תעודת הסמכה⁶, תיקנו גדו"י לחדש תעודה זו כל ג' שנים⁷, וצריך לשנן הלכות אלו תמידין כסדרן וראוי ומוכרח לשמוע שיעורים בהלכות סת"ם⁸.

ט. שתהיה לו כתיבה נאה ואחידה וכפי המסורה, ושהכתב יהיה מותאם לכל הגדרים ההלכתיים בצורת האותיות ואופן הכתיבה כמבואר בפוסקים.

י. סופר שכותב בימין ושאר מלאכתו בשמאל וכן להיפך הפמ"ג חשב לקבלו לסופר⁹.

---

6 ספר הזכרונות למהר"ש אבוהב (זכרון ט' פ"ג), ואף כתב שם שפוסלים למפרע מה שכתב קודם קבלת כתב הסמכה, ובתנופה חיים לגר"ח פלאג' (סי' תנ"ב) כתב: ובלי סמיכה ידיו אסורות מלכתוב אפילו אות אחת ע"ש. וע' חסד לאלפים סי' ל"ב סע' ל"ב. וע' שבט הלוי (ח"ח או"ח סי' ט').

7 מרן בעל שבט הלוי ושאר גדו"י, וע' משנת מרדכי עמ' תס"ה. והאמת תורה דרכה שסופר שאינו חוזר על תלמודו תמידין כסדרן קרוב לודאי שנכשל והשכחה מצויה, וחזרה בסוף הג' שנים רק כדי להבחין אינה מספקת (אף שהיא הכרחית וכתקנת גדו"י). וכבר כתב הקול יעקב סי' ל"ב אות קט"ו קמא וז"ל: "כתב הראיה של מלאכת הסת"ם צריך שתהיה על כל דבר ודבר וכו', ואם הוא סופר, שהוא אומן בכתיבה וכו', וגם שיהיה חוזר על לימודו תמיד, בכדי שלא יבא לידי שכחה לפי מה שהוא אדם, וראוי שיחזור פעם אחת כל ל' יום כמש"כ השמלה חדשה ביו"ד", ע"ש באורך.

8 ע' הסכמת החת"ס לספר לקסת הסופר. וע' בהקדמה ל"קונטרס שאלות בהלכות סת"ם" (משמרת סת"ם) שיחה מבעל שבט הלוי משנת תשמ"ה, וכן שמעתי בשם הגר"מ דוידוביץ זצ"ל והגרמ"ש קליין שליט"א.

9 אשל אברהם סי' ל"ב ס"ק ה', וכתב שם שיכול להקל לעצמו אבל להיות סופר לאחרים 'אחריות דאחרים למה לן', והמשנ"ב סי' ל"ב סקי"ח וקסה"ס סו"ס ג' כתבו שאין לפסול בדיעבד, מיהו הקו"י ושאר אחרונים כתבו דשרי לכתח' ואין לחוש, (ע' משנת הסופר סו"ס ג'). ומ"מ נראה ודאי דיש הידור בזה לברור סופר שכותב ועושה מלאכתו באותה היד ובלבד שיהיה בו את התנאים הנ"ל, מיהו ע' במשנת הסת"ם הוצאת 'אהבת שלום' פ"ג הע' כ"ז מש"כ בזה. וע' לקמן הע' 29.

הקלף

א. קלף עבודת יד, מעורר שליל (שלא יצא לאויר העולם), קפוא (נקרא גם 'מתוק' - שלא נמלח, שאין בו חשש תחילת עיבוד ע"י גוי מחמת המליחה) ובכשרות מוכרת ומפורסמת¹⁰.

ב. קלף מעובד לשם תפילין ללא תנאי¹¹.

ג. קלף לא מגורד (עם 'ליצה'¹² שלא גירדו והסירו 'קליפתו' העליונה שמאחורי הקלף, או מגורד כפי הוראת רבותיו של הקונה¹³).

ד. שיהיה קלף רך, לא שעיר ולא חלק מדאי, ולפרשיות של ראש צריך גם שיהיה קלף דק מאד (חובה, ע' משנת מרדכי עמ' תס"ז).

ה. כדאי שלא להשתמש בקלף לבן ממש¹⁴.

---

10 ביה"ל סי' ל"ב סי"ב ד"ה יהיה הקלף (וישנם עוד דרגות בזה ע' ברמ"ע מפאנו סי' ל"ז, אך המצוי ב'שוק' כיום זה רק שליל ועגל), משנת מרדכי סי' ל"ב סע' ט' ס"ק נ', סת"ם מורה דרך לקניה עמ' 51 ועמ' 61, סת"ם כהלכתן עמ' ד', וע"ע בס' בירורים למעשה בעניני תפילין. ובאול"צ ח"א יו"ד סי' י"ג צדד להקל בעור מלוח ונשאר בצ"ע לדינא, ושמעתי מהגר"נ בן סניור בשם רבו האול"צ שהורה להחמיר בזה.

11 קסת הסופר סי' ב', שו"ת עבודה"ג סי' ס"ה, קו"י יו"ד רע"א אות ח', מרן הגרי"ז במכתב לסופר, דעת נוטה בשם הגר"ח ק, סת"ם כהלכתן עמ' כ"ב, וכן הורה לי הגר"נ בן סניור בשם רבו האול"צ. ובקרב תלמידי החזו"א מקובל בשמו שלא להחמיר בזה, מיהו מטעם צדדי שחששו שיתערבבו העורות ויבואו לידי מכשול.

12 שו"ע סי' ל"ב סע' ז' ובביה"ל שם ד"ה לתקנו ולהחליקו בשם הנשמת אדם, משנת מרדכי סי' ל"ב סע' ז', אורל"צ ח"ב פמ"ד סע' כ"ה, וע"ע בס' סת"ם כהלכתן עמ' ד' אות י"ג ובס' סת"ם מורה דרך עמ' 55, (ויש בשכבה זו גם מעלה שהיא חוסנו של הקלף, וצריך לדקדק שהקלף יהיה רך וגמיש למרות 'הליצה' שפעמים היא קצת קשה ועבה ואין לכתוב על קלף כזה פרשיות של ראש).

13 ע' במשנת הסת"ם פ"ה סע' ל"ז ובהע' שם בענין גירוד הקלף מש"כ בזה בהרחבה, וע"ע בס' בירורים למעשה בעניני תפילין.

14 שכדי שיהיה לבן, עיבודו נעשה עם מי חמצן ועוד חומרים שגורמים עם הזמן לדחיית הדיו, ע' בירורים למעשה בעניני תפילין פ"ו, מ"מ פעמים הקלף נראה לבן מחמת שהוא דק מאוד אע"פ שהוא קלף טוב, וע' בערוך השלחן יו"ד סי' רע"א סע' י"ח דגם בקלף לבן יש מעלה והידור. אלא שכיום כדי שיהיה לבן נעשה באופן שיכול להוות חסרון טכני, ועכ"פ יש לזהר בזה בקלף לפרשיות

ו. כיון שנהוג עלמא לכתוב פרשיות של יד על קלף אחד ארוך, ומצוי בעיות רבות בצד ימין של הקלף (משום שהוא מעורף הבהמה ולכן הוא קשה ושעיר) יש להבחין היטב בפרשת קדש אם ישנם פיסוקים וכד', ולכן רבים ממורי ההוראה כיום ממליצים לקחת ב' קלפים טובים ולדבקם קודם כתיבה ובזה הכתיבה תהיה הלכתית וטובה יותר, ואין בזה חסרון הלכתי כלל והוי מהודר¹⁵. מיהו בבני ספרד הדבר לא נתקבל (עדיין), דמשמע מהשו"ע שיהיו על קלף אחד דוקא אף שלענין דייעבד ודאי אין מי שיחמיר בזה¹⁶.

הדין

א. דיו מהסממנים המקובלים ושיהיה עם כשרות טובה ומוכרת¹⁷.

ב. ראוי שיהיה עשוי לשמה עם תנאי¹⁸.

תפילין, ובפרט שקלף כהה בדר"כ יותר איכותי. (אפשר לקבל מאמר על בחירת הקלף ב'חזקת כשרות').

15 ע' משנת מרדכי ס' ל"ב ס"ק ט"ז, וכן היה נוהג הגר"מ דוידוביץ זצ"ל, וכ"כ הגרמש"ק במכתב משנת תשפ"ו ואף כתב שאין הסופר צריך להודיע לקונה על כך, (מיהו במשנ"מ שם בשם המנחת יצחק כתב שצריך להפחית במחיר מדין 'חושן משפט', ויתכן שכיום שכבר נתקבל תיקון זה, יודה שאין צריך להוריד וכמו שכתב הגרמש"ק), ומ"מ ראוי להודיע ולהסביר לקונה ענין זה, שכיון שאין מבינים בחלק ההלכתי יהיה לבם נוקפם על זה שנראה כפגם. מיהו בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה ס' י"ד כתב דלכתח' אין לדבק קלפים ואם דיבק יודיע לקונה, ואם הדיבוק אינו ניכר יש להקל ע"ש טעמו.

16 כן השיב לי בעל ה'שערי בינה'.

17 ע' ריטב"א שבת ק"ד ע"ב, משנ"ב ס' ל"ב סק"ח, וע"ע משנת הסת"ם פ"ב סע' ח' וט'. (ועל הדיו מעשן שמנים שכתב הרמב"ם בפ"א מה' תפילין ה"ד שהוא מצוה מן המובחר, תמה בלשכת הסופר מדוע לא נהגו הסופרים בדיו זה והוא בעצמו ניסה לעשותו ועלה בידו, אבל המציאות שאין מתקיים כל כך וכענין זה כתב בערוה"ש ס' ל"ב סע' ו' שעכשיו אין אנו בקיאים. מיהו ישנם שני סוגי עשן שמנים שקיימים היום בכשרות טובה, אלא שצריך לדעת כיצד להשתמש בהם ויש להוועץ עם היצרנים וגם לבדוקם על הקלף, ומ"מ יש בהם תועלת לערעם בדיו הרגיל לצורך שחרות הדיו, וע' לקמן הע' 21).

18 משנ"ב סוף ס' ק"ח כתב שאין צריך לעשותו לשמה, אבל במקד"מ ס' רע"א סע' ל"ח כתב בשם בעל המאור שצריך לעשותו לשמה, וכתב בביה"ס דראוי

ג. שיהיה שחור בתכלית השחרות בעת כתיבה¹⁹.

ד. ראוי שלא לדללו, ואם מוכרח אז מעט מאוד.

ה. ראוי שהדיו יהיה בולט מעט על הקלף אך לא עב מדאי²⁰.

ו. מן הראוי היכא דאפשר לבדוק את עמידות הדיו ושחרותו על הקלף²¹.

ז. מן הדין אין חסרון הלכתי בשימוש ב'מי קלף', אבל ראוי לבקש מהסופר שלא להשתמש בו בפרט בפרשיות של ראש כיון שמקשה ואוטם את הקלף מספיגת הדיו וגורם לסדקים וכד' באותיות וכן ל'קפיצתן' מהקלף.

הקולמוס

א. מהודר שבכולם קנה, ואחריו נוצה וקרמי, בשאר הסוגים ישנם חסרונות טכניים או הלכתיים²².

להדר לעשותו לשמה אלא שיש לעשותו עם תנאי משום שמשתמשים בו גם לאימון ובדיקת הקולמוס ולכתח' אין להשתמש בו לחול כמש"כ בבהי"ל סי' מ"ב ד"ה כה"ג, ולכן יותר טוב להתנות מתחילה בעת עשיית הדיו.

19 משנ"ב סי' ל"ב סק"ח ובביה"ל שם, ובקסת הסופר סי' ג' סע' א', וע"ע משנת מרדכי סי' ל"ב סע' ג'. ובשאלת משה עמ' שצ"ט היקל בזה כהחולקים על המשנ"ב אבל הסכים דלכתח' יש להחמיר, וע"ע במשנת הסת"ם פ"ב ה"י הע' ט"ו שהאריך בכל ענין זה, (ובפרט דעי"ז יהיה עמיד יותר לאורך השנים).

20 בני יונה יו"ד סי' רע"א פירוש הארוך ס"ק ג', ולא יהיה עב מדאי משום שאז יכול ל'השבר' ולקפוז' מן הקלף.

21 כמש"כ בס' בירורים למעשה בעניני תפילין עמ' צ"א. וע' בערוך השולחן סי' ל"ט שכתב על מש"כ השו"ע תפילין שמוחזקים בכשרות אינם צריכים בדיקה לעולם, בזמננו ידוע שהדיו שלנו במשך איזה שנים נקפצים מעל הקלף, ולכן נ"ל דמדינא צריכים לבדוק אותם באיזה זמן וכן יש לנהוג עכ"ל. (אפשר לקבל עצות לשחרות הדיו ועמידותו על הקלף ב'חזקת כשרות').

22 תענית כ' ע"ב, קול הרמ"ז תיקון ה', תורת השלמים אות ח', וע"ע קסה"ס סי' ג' ובלשכת הסופר שם אות ה' ובהגהת החת"ס שם. ולגבי קולמוס קרמי השווה לנוצה, הוא ממכתב הגרמ"ק משנת תשפ"ה וכן מורה לרבים לכתח', ובפרט שיש בו מעלת האחידות בכתיבה. וע"ע במשנת מרדכי עמ' א'. ובענין קולמוס

השרטוט והגליונות

- א.** ראוי לשרטט גם מן הצדדים קודם הכתיבה²³.
- ב.** ראוי להניח גליון מימין כדי לגלול כל הפרשה כדין מזוזה²⁴.
- ג.** טוב לשייר גליון גם משמאל (בפרשיות של ראש) כ3 ס"מ²⁵.

ברזל (או נירוסטא), ע"רמ"א אבה"ע סי' קכ"ה סע' ד' גבי גט ובי"ד סי' רע"א אף בנוצה מאותו טעם (ט"ז, מיהו בב"ש ס"ק ל"ח חילק ביניהם), ובערוה"ש שם סע' ל"ח כתב משום דנוקב, ומשום שהתורה מאריכה ימים והברזל מקצר, ואין ראוי להניף המקצר במקום המאריך (וכן דעתו גם בשאר כתבי הקודש וחידי"ת). ויש שחילקו בין סוגי הברזל ועוד דאף בברזל רבים מיקלים אף לכתח' דאין חשש חקיקה וכתב ע"ג כתב, וכמש"כ בבני יונה יו"ד שם סע' ו' והביאו קסה"ס סי' ג' ואכמ"ל, וע"ע בשבה"ל ח"א או"ח סי' ט"ז. מ"מ לענין הידור ודאי עדיף להמנע, בפרט שיש לו תחליף נח ומהודר ע"י קולמוס 'קרמי' (העשוי מזרקוניה, ונקרא גם 'שמיר') כנ"ל. ובקולמוס פלסטיק אף שאין בו חסרון הלכתי, מ"מ הוא נשחק מהר וכ"ש בכתב קטן מה שגורם שגודל הכתב משתנה, וההתעסקות בתיקונו מעכבת את הכתיבה והכוונה.

23 סי' ל"ב סע' ו' בהגהה, ובביה"ל שם, משנת מרדכי שם ס"ק ל"ו. ולדעת בני ספרד יש מדקדקים איפכא ע"פ גי' השו"ע דפ"ר ש'אין לשרטט כי אם שיטה עליונה' (ע"מ"א, ביאור"ג ומאמר מרדכי שם) וכדבריו בב"י בשם ר"ש ובעה"ט שאין להוסיף שרטוט נוסף במקום שאין נצרך דכל הפטור מן הדבר וכו' והוי מילתא יתירתא וכו' ע"ש, מיהו י"א שגם לבני ספרד יש בזה הידור וכן דעתי נוטה ואכמ"ל, (וע"ע בזה במשנת הסת"ם פ"ד הכ"ד כ"ה ובהערות שם). ולפי זה אף שנחלקו אם שרטוט בס"ת ומזוזה צריך לעשותו לשמה, ולכתח' ודאי יש לעשותו לשמה, מ"מ בתפילין שלכו"ע אין השרטוט צריך להיות לשמה כמש"כ בביה"ל (סי' ל"ב סע' ו' ד"ה וכן נוהגין) לכא"ו יש קפידא שלא לעשותו לשמה שאז עושה כן בדרך חומרא וכל הפטור מן הדבר וכו', מיהו לסוברים כהרמ"א אין השרטוט מן הצדדים כדין שרטוט בשאר השיטין ויתכן שיכול לעשותו לשמה וצ"ע, ולדין שכל השיטין משורטטין נראה דגם לרמ"א אין לעשות השרטוט מן הצדדים לשמה.

24 אף בפרשיות של ראש, משנ"ב סי' ל"ב ס"ק קמ"ב.

25 מסיבה טכנית ולמען יעמדו ימים רבים.

צורת האותיות ורווח פרשה

א. צורת האותיות כפי המקובל במסורה איש מפי איש לפי מסורת הקונה, אך יהיו מותאמים לפי כל הגדרים ההלכתיים ללא שינוי²⁶, ויעמיד כל אות כצורתה ההלכתית ולא יקל כדעות המקילות כגון צואר למ"ד קצר, וקוץ ר"ת ביו"ד, רגל פנימית של ה"א פחות משיעור או"ק וכד'.

ב. הכתב יהיה נאה ומיושר, אחיד בעובי ובגובה, ולא דק אלא גס מעט²⁷.

ג. מנהג רוב בני ספרד (וכן ראוי ע"פ הסוד) לכתוב ראשי שיטין כשיטת האריז"ל²⁸.

ד. בכתב הספרדי (וועליש), ראוי בתפילין לנהוג בשינוי צורת האותיות כפי שמסר האריז"ל למהרח"ו תלמידו. ובכתבת השם בחילוק עם פסיעה לבר²⁹.

ה. וכן מנהג בני ספרד לעשות פרשיות 'סתומות' כפי שיטת הרמב"ם. ולכתח' יש להקפיד שיהיה רווח פרשה ט' אותיות גדולות³⁰.

ו. ומנהג רוב בני אשכנז להניח רווח פרשה סתומה כשיטת הט"ז³¹.

26 משנ"ב סי' ל"ו סק"א בשם הטור ובשע"ת סי' ל"ב סק"א, וע' לדוד אמת סי' י"ג אות ג'.

27 שבת קל"ג, סי' ל"ב סע' ד' בהג"ה ובמשנ"ב ס"ק ק"ז, ומשנת מרדכי ס"ק ל"ב ובהע' שם.

28 קו"י סי' ל"ה ומשנ"ב סי' ל"ו סק"ב.

29 שערי תשובה סי' ל"ב סק"א וס"ק ט"ו וע' סדר הכתיבה בחילוק בקול יעקב סי' רע"ו סק"ו, ובשינויי צורת האותיות ע' בשו"ת וישב הים ח"ב סי' ה' וו', וע' בסוף ס' תורת הסופר צילום כתב יד מהרח"ו בזה. ישנם גם מקפידים ע"פ הסוד שהסופר לא יהיה איטר (ע' רב פעלים או"ח סי' ט' וכן חשב כה"ח סי' כ"ז אות ל"א), מיהו אין מקור לזה מהאר"י אלא ממהר"י צמח ואף בדבריו צ"ע, (ע' וישב הים ח"ב סי' ב' ומשנת הסת"ם פ"ג הע' כ"ח מש"כ בזה באריכות), ועכ"פ לענין מעשה כתב שם במשנת הסת"ם בשם האורל"צ ח"ב פ"ג לחוש לדברי מהרי"צ דכן חששו הרב פעלים וכה"ח. וע' במשנת מרדכי סי' ל"ב ס"ק ל"ה.

30 היינו ג' פעמים תיבת 'אשר' עם הרווח שבניהם (ב"ח סי' ל"ב אות כ').

31 שו"ע סי' ל"ב סע' ל"ו ובמשנ"ב שם, משנת מרדכי עמ' קי"ג ס"ק ש"צ ובהערה שם.

ז. הנוהגים כהט"ז מניחים רווח ט' אותיות קטנות ע"י צירוף³² וע' בהערה, ויש נוהגים לצרף ט' אותיות גדולות³³.

הכתיבה³⁴

א. יכתוב בריכוז ללא שמיעת דברים תוך כדי כתיבה (אפילו דברי תורה), וכ"ש שלא ידבר בעת הכתיבה בענינים אחרים³⁵.

ב. כשבא לנמנם לא יכתוב שאינו כותב אז בכוונה³⁶.

32 כפ"ל הפמ"ג בא"א סקמ"ט לצרף ט' אותיות קטנות וכן נהגו החזו"א והגריש"א. (ויעויין בחזו"א או"ח סי' י' ס"ק ב' דהנוהגים כהט"ז צריכים לזהר, שלא להשאיר שיעור ט' אותיות קטנות בלא להוסיף ג"כ כשיעור הרווחים שבין ג' תיבות שאל"כ ה"ז פסול, ולכן יש להוסיף לשיעור ט' אותיות את שיעור הרווחים. ויעשה כן באופן שאין שיעור ט' אותיות קטנות במקום אחד, ומ"מ סיים שם שעדיין צריך זהירות בזה ולא כו"ע בקיאים בזה לשער הרווח ע"ש, וע' אורחות רבנו ח"א שהורה החזו"א שיהיה בכל רווח לא פחות מז' יוד"ן ולא יותר מח', ובשונה הלכות סי' ל"ב אות קס"ה כתב מחמת זה שראוי להנהיג לעשות כדברי השו"ע, וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' י"ב).

33 וכשיטת האגרו"מ ח"א סי' י"ב, וכן שמעתי שנוהג הגרמש"ק שליט"א.

34 לענין סדר כתיבת הפרשיות של ראש או של יד תחילה, ע' לקמן תחת הכותרת 'הכנסת הפרשיות'.

35 פשוט, וכן תיקנו גדו"י בתנאים שעליהם מתחייב הסופר לקבלת כתב הסמכה. וע' בערוך השולחן סי' ל"ב סע' מ"ב, ובלשכת הסופר סי' ד' ס"ק א' כתב טוב שיהיה לסופר חדר מיוחד לכתיבה כדי שלא יבלבלו אותו בשעת כתיבה. וע' בשו"ת אבני ישפה או"ח סי' ז' מה שכתב בענין שמיעת שירים ושיעורים בזמן כתיבה, וע"ע בסמוך.

36 רמ"א סי' ל"ב סע' י"ט, ובכתרי אותיות כתב אינו רשאי וכו' שהרי לא יכוין לשמה. וע' חומרת ענין זה בברוך שאמר אות ל"ד ובהערת המנחת סולת שם (הע' 202), וכן בביאור הסופר סי' ד' ד"ה לא יכתוב, ובשלחן ערוך הרב סי' ל"ב סע' ל"ב כתב שצריך כל זמן הכתיבה לחשוב וזו חומרא גדולה, אך עכ"פ נלמד מזה שאין לגרום בעצמו היסח הדעת 'בידיים' לשמיעת דברים אחרים, וחמור דבר זה ממחשבה סתמא, שלא חישב לשמה ב'קום ועשה', וקצת דמי לחישוב שלא לשמה. ויש להוסיף דכשכותב בעייפות פעמים יבוא לתקן בדיו (אפ' נגיעה קלה) או בסכין דברים המצריכים שיקול דעת אם מותר לתקן, וכיון שאינו עירני ומרוכז דיו לא 'יחשבן' את כל הצדדים אם מותר לתקן או לא. וכתב החיד"א בלד"א בשם קול הרמ"ז דראוי לכתוב בשעות הבוקר עד חצות שאז יותר מרוכז במחשבתו.

ג. אם הסופר אומן וזריז בכוחו ראוי שיכתוב לכל הפחות ב' פרשיות ראשונות ברצף ואח"כ השניים הנוספות³⁷, אך אם מגרע את רמת הכתיבה ההלכתית אין לדרוש זאת³⁸.

ד. לקדש את הכתיבה בדיבור בכל תחילת כתיבה³⁹.

ה. יש להוציא כל תיבה מפיו קודם שיכתבנה⁴⁰ וראוי לקרוא מן הכתב גם אם שגורות בפיו.

ו. לקדש בדיבור כל שם בנפרד⁴¹ (אפי' בב' שמות רצופים), ולקדש הדי

---

37 משנ"ב ס' ל"ב סק"ה בשם ספר הכוונות, ויעבור שוב עם קולמוס דק על התיבה הראשונה מב' הפרשיות שיהיה מקצת חיבור וכמשי"כ בשו"ת וישב הים ח"ה סי' ז' ודלא כהקו"י, ע"ש.

38 סי' ל"ב סע' א' ובשערי תשובה שם. קול יעקב סי' ל"ה אות א'.

39 משנ"ב ס' צ"ב ושם כתב לקדש כל תחילת פרשה, אבל במקד"מ סי' ער"ד ס"ק ו' משמע דאחר כל הפסקה בעינן לכל הפחות מחשבה לשמה בכל כתיבה, וכתב הגרי"ז במכתבו לסופר שייאמר בפירוש לשמה כל פעם שמתחיל לכתוב, וע"ע בסימא דקדושה שם הערה י"ח מש"כ בכל זה, ונוסח הקידוש ע' בשע"ת סי' ל"ב סק"ג והביאו בלשכת הסופר סי' ד' סק"א.

40 שם סע' כ"ט, וע' משנ"ב ס' ס"ק קל"ו בשם הב"ח שכתב הטעם שיהיה קדושת הבל פיו חלה על האותיות. וכשיגיע לשם ה', יקדש הדין כדלקמן ויקרא הפס' עם השם ואז יקדש את השם ויכתוב (ויש שכתבו להוציא אותיות השם מפיו כל אות קודם שיכתבנה ולדעתי עצה ראשונה עדיפא טפי, וע' בלשכת הסופר סי' ד' ס"ק ו' שכתב צריך לקרוא כל תיבה כפי הכתיב אבל בשם הוי"ה כיון דאי אפשר אינו קורא כלל, ולפי העצה הנ"ל אין חשש, וכשמקדש שם הוי"ה יאמר 'הנני כותב לשם קדושת השם הוי"ה הגדול ברוך הוא', ובשאר שמות לא יפרט איזה שם דפעמים מביא לידי טעות רק יאמר לשם קדושת ה').

41 שם סע' י"ט, קסה"ס סי' י' סע' ה' בשם הבנ"י, אף שהמשנ"ב סי' ל"ב ס"ק צ"ז כתב דדי בקידוש אחד.

ובענין התנאי שכתב הט"ז לעשותו קודם הכתיבה שמקדש כל האזכרות שבו לשם קדושת ה', האח' חלקו על הט"ז וכתבו שעצה זו לא מהני, ולהיפך ראוי שלא יעשה כן כדי שיזרז עצמו לקדש (ע' קסת הסופר סי' י' בלשכ"ה ס"ק ה'), ומ"מ העולם נוהג לעשות כן אך לא סומכים על הקידוש לבד רק במקום ספק כמ"ש הביה"ל סי' ל"ב סע' י"ט ד"ה בתחילת, וכן הורו רוב האחרונים אך צריך לידע דהגרמ"פ הורה שאין לסמוך בזה על הט"ז אפ' בס"ע ע' משנת מרדכי עמ' שס"ה הע' ז', והנפק"מ אף למקילים היא לענין רמת ההידור. ויש עוד להוסיף כענין זה דהמשנ"ב והקסת נחלקו בנגיעת אותיות השם לאחר כתיבה, אי שרי להפרידם, דעת המשנ"ב שם ס"ק ככ"ו לאסור והקסת מיקל להפריד וכן ההוראה המקובלת, ולענין רמת ההידור בזה נראה שהאיסור לדעת המשנ"ב הוא על הגברא ולא על החפצא של הסת"ם

קודם כתיבת השם ע"י כתיבת אות קודם שיכתוב את השם. וכן יזהר קודם שיכתוב כל שם לקרות כל מה שכתב כדי שלא יבא לידי גניזה על ידו⁴².

ז. ראוי לדרוש מהסופר להחמיר כשיטת הרשב"א בענין דיבוקים בשעת כתיבה⁴³.

ח. ראוי גם להחמיר כשיטת הרד"ך בחק תוכות ובלשמה במקצת אות⁴⁴, מיהו דוקא אם הסופר מורגל בזה בנקל ואין מעכב כוונתו וגםאומן במחיקה היכא שצריך, ולכן יזהר שלא תהיה חומרא המביאה לידי קולא⁴⁵.

ולכן לאחר מעשה אין בו חסרון, וכן לענין קילוף ה' שנהגו בזה בני ספרד לכתח' ובני אשכנז מקילים רק ע"י קולף ספרדי, שגם כאן החסרון הוא בגברא ולא בחפצא. מיהו נראה דהנ"מ כשכותב שם קודש במקום הקילוף, אבל אם כותב שאר תיבות לכא' יש חסרון הידור גם בסת"ם ויצטרך להודיע לקונה, וצ"ע בכל זה.

42 משנ"ב ס' ל"ב ס' ק"ק"ז. ומה שכתבנו לקרות כל מה שכתב כ"כ בשו"ע ס' ל"ב סע' כ"ב, והמשנ"ב ס' ק"ק"ו כתב בשם א"ר היינו באותה בפרשה, ומשמע דבכל שם צריך לקרוא כל הפרשה, מיהו ע' במלאכ"ש כלל י"ז ס' ק"ח דקורא בין שם לשם, וכן משמע בב"י בשם ריא"ס אלא שכתבו שם עוד שבסוף כל פרשה צריך לקרוא כל הפרשה מתחילתה, וזה עוד דין מלבד הבדיקה בין שם לשם. (וכן הלכה, וע"ע בביאור הסופר פ"ט ד"ה כל מש"כ ע"ש).

43 היינו היכא שנעשה דיבוק בין אותיות קודם גמר שיעור האות (אע"פ שצורתה עליה), שצריך לגרוו כל הצד הדבוק (והאח' הורו בחומרא זו להקל לגרוו עכ"פ ממקום הדיבוק והילך מה שנכתב אחריו), שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרי"א ובמיוחדות סי' רל"ו, ביה"ל סי' ל"ב סע' י"ח ד"ה ואם גרר בשם שערי אפרים (שמקורו ברשב"א והקל בתו"מ רק בדיעבד), ואף שהשו"ע שם היקל בזה מ"מ עוד כמה ראשונים ס"ל כהרשב"א, וע' משנת מרדכי עמ' ס"ה וס"ו ובהערות שם כמה קולות בחומרא זו, ולבני ספרד הגר"מ פרידלנדר זצ"ל היה מורה בשם האול"צ להקל כדעת השו"ע, אך ודאי חומרא חשובה וראויה היא גם לבני ספרד. ובגדר שעת כתיבה ע' בשאילת משה שיעור ח'.

44 רד"ך בית א' ובמשנ"ב שם ס' ק"ס"ז שהצריך שכל האות תיעשה ע"י מעשה כתיבה ולשמה, ולא רק גמר האות ולכן כל פסול שנעשה בחלק מהאות, נתפשט הפסול בכלה וצריך לגרוו כל האות, וע"ע קסת הסופר סי' ד' וח', ומשנת מרדכי עמ' מ"ד.

45 ויש חלק בחומרא זו שהחמירו האח' מעיקר דינא כמש"כ במשנ"ב ס' ק"ס"ז ובזה ודאי אין להקל, וע"ע שבט הלוי ח"ה סי' ח' אות י"ב עוד נפק"מ בזה. וכן יש להזהר מנטיפות דיו שנפלו על הקלף משום שאינם לשמה ולא נעשו ע"י מעשה כתיבה, ואם נפלו על קווי האות המשנ"ב היקל אבל בקו"י החמיר כדעת הפמ"ג.

ט. ראוי גם להחמיר כשיטת האבני נזר במקצת אות שלא כסדרן⁴⁶,
(לא רק באופן שכתב אות שלמה בפסול שלא כסדרן וגרר אחר כך מקצתה והשלים את
האותיות שלפניה דחשיב 'נכתב בפסול שלא כסדרן'⁴⁷, אלא אפילו באופן שמעיקרא
כתב רק מקצת מהאות שלא כסדרן ולא סיים כתיבת האות בפסול, והשלים אחר כך
את האות שלפניה, שבוזה הפמ"ג כתב להדיא להתיר, והאבני נזר כיחידאה בזה אפ"ה
ראוי להחמיר כשיטת האבני נזר בזה היכא דאפשר וע' בהערה).

י. היכא שאין הסופר מחמיר כשיטת הרד"ך צריך להיות בקי בכל
דיני נכתב בפסול ונעשה בו פסול ונכתב אחר הפסול שפרטיהן
מרובים⁴⁸.

יא. אין להקל לצרף אות שנכתבה שלא מענין הפרשה⁴⁹.

יב. יזהר שלא תכנס שום אות או תג לחלל אות אחרת⁵⁰.

יג. ראוי להקפיד שלא תצא שום אות חוץ לשיטה⁵¹.

---

46 אבנ"ז סי' ט', שו"ת שבט הלוי ח"א סי' י"א, ובח"ז סי' קס"ד ביאר שחומרא
זו היא לכתח' על הגברא אבל בדיעבד הסת"ם מהודר ומ"מ אם הקונה מדקדק
במצוות יש להודיעו שיש קצת חסרון בהידור, וע"ע משנת מרדכי עמ' ע"ח.

ובדין הכשר התיבה שלא כסדרן או ע"י חקיקה נ"ל דאין צורך להחמיר בזה
כדעת הדבר שמואל סי' שנ"ד ורס"ה (הביאו השע"ת בס"ק י"ד, ט"ז ול"א), אלא
כשיטת האבנ"ז ח"א סי' י"א ושאר פוסקים דשרי, מיהו במשנת מרדכי עמ' ע"ה
כתב שמוריד קצת בדרגת ההידור, ולכן יש ליזהר בזה לכתח' היכא דאפשר וכמו
שהציע שם הדב"ש תיקון לזה.

47 ע' שאילת משה שיעור כ"ז פ"ד ולדבריו הוי חמיר טפי שיתכן שאף הפמ"ג
יחמיר בזה, ומ"מ בקסה"ס סי' ט' הקל בזה להדיא, וע' בשו"ת מהרא"י מזינקווין
סי' ב' חילופי מכתבים בענין זה עם בעל קסת הסופר. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב
תליתאה ח"א סי' צ"ו שכתב בתקיפות נגד תיקון זה שלא כסדרן.

48 ע' שו"ע סי' ל"ב סעי' י"ח רי"ש שעשאה כמין דל"ת וכו' נגע רגל האל"ף וכו',
ובביה"ל שם ד"ה גירר כל מה שנעשה בשם המ"א ופמ"ג, וע' שו"ע הרב שם
ובמקד"מ סקכ"א ופר"ח באבה"ע סי' קכ"ה ורעק"א בחידושי וקסה"ס סי' ח'.
וע"ע גדרים בזה במקד"מ סי' ל"ב ס"ק ע"ו, ובשאלת משה עמ' קמ"א - קמ"ז.

49 ביה"ל סי' כ"ג ד"ה ואם יתר.

50 שו"ע סי' ל"ב סעי' כ"ח ובאורל"צ ח"ב פ"ג, ו' וע"ע ענין זה וחומרתו בהרחבה
בשאלת משה שיעור כ"ו.

51 שו"ע שם סעי' ל"ג - ל"ד.

יד. שלא יהיה רווח פרשה אף לשיטת ר"ת (ג' אותיות קטנות) במקום שלא צריך⁵².

טו. בין עמודה לעמודה מפרשיות של יד יניח רווח ב' אותיות גדולות מאותו כתב⁵³.

טז. יכתוב בכתיבה מתונה כמש"כ הפמ"ג 'ויתנהג במלאכת שמים לאט לאט ולא יעתיק ידו מן האות עד שיעמידנה על צורתה וכשרותה'⁵⁴.

יז. שלא יהיו מחיקות הנראות לעין⁵⁵.

יח. ליזהר בנקבים אפי' הנראים כנגד השמש⁵⁶.

יט. אין צריך לומר שלא יקל כדעות החולקים בפסקים שנתקבלו להחמיר בהם כ'חק תוכות ע"י כתיבה'⁵⁷, ובדין 'פנים חדשות' שלא כסדרן⁵⁸.

כ. גם ראוי לחוש לדעות המחמירות בקובה וזנב גם בתפילין אפילו מצד אחד ואפילו בשיעור ב' יודי"ן ובב' שיטות⁵⁹, וכן בדין

---

52 משנת מרדכי עמ' פ"א.

53 קסת הסופר סי' כ', משנת מרדכי עמ' ה' ס"ק י"ט.

54 פמ"ג קיצור כללי שלא כסדרן הובא בהקדמה למשנת סופרים בס' ל"ו, וכ"כ במ"ב סע' כ' בשם הלבוש.

55 משום זה קלי ואנוהו, ועוד שלדעת הפמ"ג אין לכתוב על מקום המחך מחשש כתב ע"ג כתב היכא שנשאר רושם, ועוד שפעמים עם הזמן הדיו חוזר ונראה למעלה לכן צריכה להיות מחיקה טובה שאינה נראית לעין וע"ע חסד לאלפים סי' ל"ב סע' ו'.

56 ע' שו"ע סי' ל"ב סע' י"ג ובמשנ"ב שם בשם הט"ז, וקסה"ס סי' ז' סע' ב', ולגבי דיו שעובר לצד השני של הקלף, ע' בשבה"ל ח"א סי' ט"ו ובביאור הסופר שם בשם הירושלמי שיש ליזהר בזה, אף שיש מקילים.

57 קסה"ס בלשכה"ס חקירה ג'.

58 חת"ס חו"מ סי' קפ"ט.

59 משנת מרדכי עמ' ק"ח ותי"ד, ומ"מ ענין זה נכלל גם בדין 'היו השיטות שוות', שלא תצא שום אות חוץ לשיטה משום זה קלי ואנוהו.

'איברים' של אות אחרת⁶⁰, וכן בפנים חדשות בחק תוכות⁶¹, שאף שיש מיקלים בזה לכתח', מ"מ הידור ודאי שייך בזה⁶².

כא. לא יניף ידו לתקן ע"י ברזל או דיו אלא אם כן ברורה לו ההלכה וההוראה באותו מקרה, והוא אומן בתיקונו⁶³.

כב. ישנם ב' חומרות נוספות שפחות שכיחות וקשות ליישום (בעיקר בתפילין) אך יש בהם חשיבות להנצל מחשש פסול, וצריך סופר אומן ביותר כדי להחמיר בהם, והם: **חומרת החיי אדם** שלא להניף ברזל כלל לתקן מחשש חק תוכות⁶⁴, **וחומרת הגר"ח והגר"ז** שלא

60 דע"ק סי' ל"ב סע' י"ז סקי"ד, ע' משנת מרדכי עמ' נ' סע' ק"ע.

61 שאילת משה עמ' שמ"ו, אף שיש חולקים, יעויין בשו"ת דברי יעקב סי' ט' ובקובץ עקבי יעקב ע"ב - ע"ו.

62 לחוש ולהחמיר כשיטות הפוסלים, ואין כאן דרישה מיוחדת מהסופר רק שלא יסמוך על המיקלים היכא שהיתה 'תקלה' בזמן הכתיבה והכל כפי דעתו ודרישתו של הקונה.

63 הקדמת הפמ"ג שם. ומלבד כל הנאמר לעיל שיש בזה כבר לעורר הסופר לשנן ולהעמיק בלימוד ההלכות שפרטיהן מרובים ואין יכול לפטור עצמו במה שנבחן וקיבל כתב הסמכה, אציין עוד כמה דוגמאות חשובות, הנה במשנ"ב סי' ל"ב סקע"ח כתב גבי גיפלאסי"ן (התפשטות לחות הדיו, רטיבות וכד') שאם האותיות ניכרות וצבע ההתפשטות בהיר מהם כשר, ואין כאן חסרון היקף גויל. אבל יש לידע שהדע"ק (יו"ד סי' ער"ד סק"ח) החמיר בזה, ואף דקימ"ל כהמשנ"ב והגידולי הקדש (שם סקי"ב ובסי' רע"א סי' י"ד) שחלקו עליו וכדעת הנוב"י (באה"ע סי' פ"ה), מ"מ המקד"מ (בס"ק ס"ז) החמיר בזה לפסול היכא שאם היה דיו היה פוסל את האות משום שמדמהו לאות אחרת, אף שהוא בהיר ביחס לאות וכעת לא רואים שינוי צורה, וכגון נקודת גיפלאסי"ן בחלל דל"ת דדיינין ליה כה"א או בצד ימין של ראש וא"ו דאף שהדיו כהה והגיפלאסי"ן בהיר יש כאן חשש זי"ן, וכן בעקב כ"ף מחשש ביל"ת וכד' וה"ה בשאר מיני צבעונין אבל ברושם בעלמא לא החמירו, (וע"ע בזה בשאיל"מ עמ' קפ"א ובמשנת מרדכי עמ' ס"ג), וודאי שאין להקל ולהניף ידו לתקן בלי לברר ההלכה בכל זה. וכמו כן בסי' ל"ב סע' כ"ה נחלקו רעק"א והפמ"ג לגבי הפסק באות ויש בזה כמה חילוקים ותנאים, ואף שהלכה כרעק"א מ"מ בהפסק הניכר להדיא אף הוא התיר לתקן רק בשעת הדחק, ולפמ"ג ז' פסול ולא מהני לתקן אפ' עם תינוק, ולכן צריך להודיע לקונה על כך ואין זה מהודר, (ע' בב"ה"ל שם ד"ה אות אחת וד"ה מכירים) ופעמים שנדמה דהוי ניכר להדיא אבל הוא בגדר ניכר למרוקן שגם לרעק"א פסול ואין תקנה.

64 ע' משנת סופרים בהקדמה בשם הפמ"ג.

לתקן שום אות בדיו לאחר שכתב את האות שאחריה⁶⁵.

כג. רוב הפוסקים התירו היכא שנמצא פסול בפרשיות, לצרף אליהם פרשיות שנכתבו קודם לכן, אף שנכתבו שלא ע"מ להצטרף לאלו, מיהו ע' בקול יעקב סי' ל"ב אות ח' דיש נוהגים להחמיר בזה אא"כ עשו תנאי מראש ע"ש.

בחלק מן החומרות הנ"ל יכול לתקן אפילו שלא כסדרן ויחזור להידורם אבל צריך להיות הסופר בקי באיזה אופן מותר ובאיזה אופן אסור ואמתי הוי רק חסרון בהידור.

התייג

א. ע"י הסופר עצמו בקולמוס (או בנוצה וציפורן) ובדיו הכתיבה (דיו שחר), ולא ע"י רפידוגרף וכד⁶⁶.

ב. הנוהגים לתייג לאחר כתיבה יקדשו הכתיבה שוב⁶⁷ וגם יתייגו

---

65 מרן הגרי"ז במכתב לסופר (מובא בקובץ לשכת הקודש ח"ב). י"א משום כתב ע"ג כתב כמו שציידד הגר"ח מבריסק בחידושו, וי"א משום חשש שלא כסדרן, וצריך זהירות רבה לדרוש כן מסופר שאינו אומן ומורגל בזה שלא יצא שכרו בהפסדו ואכמ"ל.

66 ע' בשו"ת שבט הלוי חי"א או"ח סי' י"א, וע"ע סת"ם כהלכתן עמ' קנ"א. ואם אחר מתייג אין להקל בלי שיהיה לו תעודה שנבחן על ההלכות ובקי בפרטיהן, שבקל יכול לקלקל (וכיום יש מבחן וכתב הסמכה למתייגים).

67 במשנת מרדכי עמ' קל"א סע' ל"ו כתב שהגרמ"פ לא מצא מקור להצריך כתיבה לשמה בתגין, ובהע' שם ציין למקד"מ יו"ד סי' רע"ד ס"ק ב', דשם חלק על הדע"ק שהצריך לשמה בתגין, וכתב דאין זה מעכב, ובסימא דקדושא שם ס"ק ה' דייק דמ"מ משמע דלכתח' צריך לשמה, ובשבט הלוי ח"י סי' ז' כתב להדיא שצריך לשמה, דהיות והם כתרי אותיות לא גרעו מכל תיקוני התפילין דבעינו לשמה וע"י הכשרים לכתובה, ומ"מ לענין דיעבד שלא אמר לשמה, כשר כיון דקימ"ל דאין תגים מעכבים ובמשנ"מ כתב דאף להפריד אותיות לכתח' צריך לשמה. (והנה כל נדון זה הוא דוקא היכא שמתייגים לאחר הכתיבה שאז הוי כתיבה אחרת היכא שהפסיק מכתבתו, וא"כ למ"ד דתגים מעכבים ודאי בעינו לשמה דהוי חלק מהאות, ואף לדין דקימ"ל שאין מעכב, מ"מ לכתח' כתב המשנ"ב בס"י ל"ו לחוש למחמירים דתגים מעכבים. ולפי זה ודאי ראוי לכותבן לשמה אף לדין, ועוד שלרוב בכתבת התגים מוסיפים דיו על ראשי וגגי האותיות ואי לא הוי לשמה יש כאן קצת חסרון של כתב ע"ג כתב שהעליון לא לשמה אף שלמעשה שניהם דיו וקיל

האזכרות לשמן כל שם ושם בפנ"ע.

ג. התגים יהיו בצורת זיינין (היינו ראש עב ועגול עובר מב' צדדים, או לכל הפחות מצד אחד כצורת וא"ו⁶⁶ וכמנהג הסופרים) **ולא קווים בלבד, בתגי שעטנ"ז ג"ץ אחד מימין ואחד משמאל ואחד באמצע גבוה משניהם.**

ד. התגים יהיו שחורים ולא דהויים, דקים ולא ארוכים, ומחוברים לגג האות היטב⁶⁹.

ה. יתייג אותיות שעטנ"ז ג"ץ ובד"ק חי"ה. ובכתב ב"י נוהגים כיום לתייג תג נוסף לפני מסוף האות מלבד הקוץ על פני האות, ומ"מ אין מתייגים תג נוסף ביו"ד ובחי"ת⁷⁰, ובני ספרד מתייגים כל אותיות בד"ק חי"ה בתג נוסף כמנהג הסופרים וע' בהערה.

ו. היכא דאפשר דתגי שעטנ"ז ג"ץ שיהיו באמצע הגג ולא בסוף הגג, ובתגי בד"ק חי"ה מעט לפני מסוף הגג ויש מקצת מן הספרדים שנוהגים לעשותם ממש באמצע הגג, אך יזהר שלא יהיו לפני מאמצע הגג⁷¹.

טפי מ"מ יש מחמירים בזה, ועוד דפעמים מתקנים מעט באותיות תוך כדי תיג, בין את ראשי האותיות לשיטת היראים שיהיו מרובעים ובין פיסוקים קטנים או קוץ ר"ת וכד' שאז הוא הכשר לאות ובעיניו לשמה לכו"ע. וכ"כ בירע"ש ח"א פי"ג הי"א דטוב לומר לשמה בעשיית התגים אך אינו מעכב).

68 וכ"כ קול הרמ"ז (תיקון י"א) שיהיו בצורת ואו"ן והביאו החיד"א בתורת השלמים, וכ"כ במשנת מרדכי שהגריש"א לא דקדק בזה אם הם ואו"ן או זיינין, ולשון הרמב"ם בתשובה סי' ע"ט שבראשיהם עובי כעין זי"ן.

69 הנה בתגים שהיו מופסקים מהאות מעיקרא, כתב המשנ"ב (סי' ל"ו ס"ק י"ג) בשם היד אפרים שצריך לגוררם ולכותבם מחדש ולא מספיק רק לחברם לאות, וסיים דנכון לכתח' להחמיר כוותיה, מיהו כתבו האח' שאין להחמיר בזה ויכול לחברם לאות אך עכ"פ לכתח' יש ליזהר כבר בשעת כתיבה לחבר התגים היטב שכן המשנ"ב חשש לדבריו. אבל לאחר מעשה יכול לחברם ואין בזה חסרון, ובפרט שאם יבוא להחמיר בזה קרוב הדבר שיבוא לידי קלקול.

70 ע' במשנת הסת"ם (עמ' תקנ"ד הע' קפ"ז) דדעתו דגם לבני ספרד אין לתייג תג נוסף ביו"ד כמש"כ מהר"ם זאברו וכמו שהאריך שם גם לפי הסוד, אמנם הדבר שנוי במחלוקת כמש"כ שם. ומנהג רוב הסופרים מבני ספרד היום לתייג היו"ד, וכן שמעתי מהגר"נ בן סניור בשם רבו האול"צ לעשות כן, וצריכים זהירות לעשותו קטן ודק ועל הגג ולא מעל רגל היו"ד ויזהרו מדיבוק בקוץ העליון, שבנקל יכול לבוא לידי קלקול.

71 קו"י (סי' ל"ו אות י"א וי"ב בשם כנה"ג, מ"א ולד"א) וכתב שלכתח' יש לתקן

ז. בכתב ב"י נוהגים לתייג תוך כדי כתיבה וראוי לעשות כן היכא דאפשר⁷² אך צריך להשיג על חיבור התגים לאות שיהיו מחוברים היטב, ושלא יהיו דהויים ודקים מדאי. ומקצת נוהגים כן אף בכתב וועליש.

ח. ידקדק היטב שראשי שמאל של אותיות שעטנ"ז ג"ץ יהיו מרובעים ממש לחוש לשיטת היראים (סי' שצ"ט).

ט. אין להקל בחק תוכות עכ"פ 'דאורייתא' בתגים.⁷³

י. במקום שיש חשש שהתג יכנס לחלל אות שמעליה יתייג מלמטה למעלה ואם מוכרח יכנס מעט מאוד, ואם אפשר יכתבנו סמוך לרגלה, ועדיף לעשות כן מאשר שיעשה התג בצד ימין של הג האות כנ"ל ומ"מ יעשונו קטן מאוד.

אם הדביקן בסוף, ועיקר דבריו שם קאי על תגי שעטנ"ז ג"ץ אע"ג דמקורו מתגי בד"ק ח"ה ע"ש, וע' מש"כ מו"ר בכל זה בספרו כתב יאה (עמ' תפ"ב אות' ז). וע' במשנת הסת"ם לגבי תגי בד"ק ח"ה שדעתו שצריכים להיות ממש על פניה בסוף הגג וכמו שנזכר בראשונים, אלא שצריך זהירות שלא תשתנה צורתן, ולכן נהוג עלמא לעשות מעט לפני מסוף הגג, ומ"מ כתב שם שבאמצע הגג נחשב כאילו אין תג ועל כן צריך זהירות בדבר, ושמעתי בשם הגר"מ פרידלנדר זצ"ל שלפנים מהאמצע הגג כאילו אין תג וצריך לתקן, ויש מי שרצה להקל בכל זה.

72 בכנסת הסופר הביא בשם הזכרון יוסף (סי' ב') דלכתח' יש לתייג האות קודם שיכתוב האות שלאחריה, ועוד דיש מי שפסל היכא שלא כתב התגים כסדרן (שערי דעה סי' רע"ד ס"ק ה'), מיהו קימ"ל דאינו פוסל, ויש שנוהגים לכתח' לתייג לאחר הכתיבה בפרט מבני ספרד שלרוב הקולמוס שלהם אינו מתאים לתייג בעת כתיבה, ומ"מ אם לא תייג בעת כתיבה, כיון שצורת האות עליה ודאי שרי לתייג לאחר כתיבה והוי מהודר, אלא שלכתח' יש בזה מעלה והידור לתייג בעת הכתיבה היכא שיוכל, ולא גורע מהכתב ומאיכות התגים. ועכ"פ גם לבני ספרד ראוי להקפיד בשעת כתיבה שגגי שעטנ"ז ג"ץ יהיו מרובעים קודם שימשיך האות שלאחריה כדי לחוש ליראים דהוי מדינא, אף שלהלכה אפשר לתקן לאחר כתיבה, וכן הדין בקוצו של יו"ד דר"ת שלא יסמוך לעשותו לאחר שהמשיך לכתוב אלא יעשהו לכתח' כסדרן (כ"כ הב"י בשם האגור). וגם בתגי בד"ק ח"ה יכולים לקיים חומרת השערי דעה במה שעושים קו פתיחה שמעיקר הדין הוא התג, ומ"מ נראה שאין תגין אלו מעכבים לענין כסדרן גם לשיטתו.

73 ע' משנת מרדכי עמ' קכ"ו, וכגון שנדבקו לגמרי.

הגהה

א. הגהת מחשב ע"י תוכנה מוכרת וותיקה וע"י מגיה מוסמך הבקי בהלכה, בתוכנה ותפעולה, ושיבדוק במתינות⁷⁴.

ב. ב' הגהות גברא ע"י שני מגיחים שונים, ושיהיו מוסמכים בעלי תעודה בתוקף. אם הסופר מגיה יכול להגיה בעצמו ולשלוח להגהה נוספת ע"י מגיה נוסף (חובת הסופר)⁷⁵.

ג. ראוי לקונה לשלוח לעוד הגהה ע"י מגיה נוסף מטעמו, ולדקדק אחר מגיה בקי הבודק בדקדוק ועיון, ובקי היטב בצורת האותיות והלכותיהן. שיבדוק גם התגים בדקדוק, שחרות הדין, ויעיר על כל שינוי וריעותא מהצורה ההלכתית המקורית, וכן כל פליטת קולמוס שנעשית שלא בכוונת הסופר כשאר הכתב, שיכול להיות בזה חשש כל שהוא או חסרון ב'זה קלי ואנוהו' (והכל בהתאם לרמת כתיבת הסופר). ראוי גם להעיר על כל דבר שימנע מהכתב לעמוד ולהתקיים לימים רבים אף שאין בו כעת חשש הלכתי (ומלבד מעלת ההגהה הנוספת יש בזה עוד מעלה שמחייב את הסופר לדרוש אחר מגיה טוב ולהגיה כדבעי).

ד. לוודא שהסופר תיקן מה שצויין לו בהגהות⁷⁶. וימחק מהקלף סימוני המגיה וכד'.

לא יכולנו להימנע מלהוסיף מספר תנאים והנחיות למגיהים ולהגהה

74 שבט הלוי ח"ז סי' ב', וע' באריכות בענין זה בסת"ם מורה דרך לקניה שער הששה עשר, ויש לדרוש שיוסיף לבדיקת מחשב גם בדיקת תגים.

75 סי' ל"ב סע' כ' וכ"א ובמשנ"ב שם, וכתקנת גדו"י, וע' למען פארך פ"ט. וע' בשבט הלוי ח"ז סי' ב' וג' שהאריך בדין חובת הגהה, והעלה שם דלפי המצב היום אין לסמוך על הגהת הסופרים עצמם, ומה שכתב הדע"ק יו"ד סי' רע"ט דחייב הגהה מדרבנן פי' דיסוד זה הוא משום דרוב מצויין אצל כתיבת סת"ם מומחין הן כעין חזקה בשחיטה וכד', וכתב שם דאין חזקה זו היום, וכבר כתב החת"ס ח"ו סי' פ"ג ומה שכתבת דבתפילין סופרי זמנינו בקיאים לא היה ולא נברא וכו', ועוד האריך שם בשבט"ל בראיות ע"ש. ואף מגיה אחד שבדק כדין פעמיים ושלוש המציאות מוכיחה שצריך עין נוספת ועוד הגהה ע"י מגיה נוסף ומה שרואה זה לא רואה זה.

76 ובזמן כותבי שורות אלו סיפר לי אברך חשוב, שלאחר 8 שנים מיום שנעשה בר מצוה שלח את התפילין שלו לבדיקה ונמצא שהיו בהם דיבוקים וליד הדיבוק היה מצויין לתקן, אך הסופר לא תיקן (יתכן שסמך על המגיה שיתקן והמגיה סמך על הסופר).

נכונה שחזקת הכשרות של הסת"ם תלויים בזה, ומעיקר הדין זוהי חובתו של הסופר, וכמו שכתב השו"ע סי' ל"ב סע' כ"א: "כל פרשה אחר שיכתבנה יקראנה היטב בכונה בדקדוק פעמים ושלש ויחזור ויקראנה קודם שיתננה בתוך ביתה וכו'". אולם בזמננו, מאחר שמאחורי כל סופר עומד מגיה, ובפרט שהסופרים נשענים במידה רבה על עבודת המגיהים, ולרוב אף אינם בקיאים די הצורך בדיני ההגהה ובשינויי צורת האותיות המרובים, על כן ראינו לנכון להביא בקצרה כאן כמה תנאים חשובים למגיהים ולהגהה נכונה. למעשה, תפקידה של ההגהה הוא להחיל את חזקת הכשרות על הסת"ם⁷⁷ וצריך המגיה להיות יר"ש ולקחת אחריות על דבר זה, הנזכר כאן אינו אלא כעין 'הקדמה' להגהה ולמגיה ואי"ה יתבארו הדברים בהרחבה בקונטרס בפני עצמו.

א. מגיה צריך שתהיה לו ראייה טובה, חוש ביקורת ועירנות למצוא שינויים אפ' קטנים.

ב. צריך שימוש ובקיאיות בחומר הלימודי מלבד כתב ההסמכה שקיבל לאחר מבחן עיוני ומעשי.

ג. מגיה צריך לדעת את כל השיטות והמסורות ולהיות בקי בהם ולא מספיק שנוהג כשיטה אחת.

ד. המגיה צריך לקחת אחריות שלא יוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן ולא לסמוך על הסופר או על מגיה נוסף וכן הסופר יהיה אחראי על מעשיו, וכל אחד צריך לקחת אחריות על תפקידו ולא להתרשל בזה, ולא יחשוב בלבו שהמגיה הנוסף או ההגהה המחשב ימצאו עוד דברים שהוא פספס.

ה. המגיה צריך לידע שהוא מחיל את החזקה על הסת"ם וכל האחריות מוטלת עליו, ולכן צריך לבדוק ולהגיה עד כמה שכוחו וידו מגעת. ולהוציא מתחת ידו את ה'חפצא' של הסת"ם ראויה למצותה לכתח' ללא שום פקפוק, ולא לבדוק רק פסולים הניכרים להדיא ולפטור עצמו, אלא כל חסרון הלכתי יש לדקדק אחריו, גם אם אינו פוסל כל שיש בו ריעותא או חסרון הלכתי לכתח', יתקנו. ואם התרשל מעבודתו, ביטול העשה והברכות לבטלה והגזל שכתב המשנ"ב בסע' כ' תלויים בו, שכן הם חובותיו של הסופר אלא שכיום ההגהה היא ע"י מגיה חיצוני והאחריות מוטלת עליו

77 הדברים כאן נכתבו ממה ששמעתי ממו"ר הגרא"י זיונס שליט"א, ומהרה"ג הרב משה אורי בלוי שליט"א, ומהנסיון.

בחלק השייך לו, ומחובתו של הסופר כיום לדקדק אחר מגיה טוב בקי ויר"ש ובעל תעודה בתוקף.

ז. המגיה צריך לחשוב שלא תהיה מציאות שימצאו אחריו פסולים או כל דבר שהיה צריך לתקן לכתח'. (שכן ישנם דברים שאינם פוסלים, אבל כל שעדיין יכול לתקן צריך לתקן כמש"כ המשנת סופרים באות פ"א פשוטה ובעוד מקומות ופשוט).

ז. על כל ספק או חשש לציין ולשאל לחכם, ואם צריך תינוק, ופעמים הדבר מעכב את עבודתו ויכול לשאל על דעת עצמו בפרט אם הוא כבר ותיק במלאכתו ויודע אילו שאלות צריך תינוק ואילו אין צריך, מ"מ אף אם שאלו תינוק ופסל, אפשר לשאל לחכם מובהק אם היה צריך תינוק ויכול להכריע אחרי תינוק, כמו כן לאחר ששואלים צריך לשאל את רמת הכשרות אם זה מהודר, כשר לכתח', או דיעבד ואם להודיע לקונה.

ח. המגיה אינו פוסק אלא מציין מה לשאל ומה לא, ורק אם עשה שימוש כדבעי ואחר הוותק יכול בדברים הברורים שכבר שאל עליהם בכמה אופנים להחליט אם אכן צריך תינוק או אם כשר או פסול, ואף בזה צריך הרבה שיקול דעת שהדברים משתנים ממקרה למקרה בשינוי קל, לכן עדיף תמיד לשאל ולא יכריע מעצמו.

ט. אם המגיה גם מתקן: א. לא מומלץ לתקן תוך כדי הגהה, אלא להגיה, לסמן, ורק אחר"כ לתקן. ב. צריך להיות בקי במלאכת הכתיבה ומחיקה שלא יקלקל. ג. אם אינו יודע הקפדות וחומרות הסופר, ישים לב לרמת הכתיבה או בהתאם לקונה ומחיר הסת"ם, וישתדל להקפיד לתקן בלי להיכנס לנדונים הלכתיים, ואם הסת"ם ברמה גבוהה יקפיד על כל חומרא שיכול ואפי' על טבילה (בדברים המחייבים תיקון ע"י כתיבה).

י. מדי פעם המגיה יבדוק עצמו ויראה מה סומן אחר הגהה שנעשתה על ידו.

יא. יזהר לומר לשמה קודם התיקונים ובשמות בנפרד.

יב. יתנה עם הסופר או עם הלקוח אם יקלקל בעבודתו אם הוא נושא באחריות או לא, שלא יבואו לידי חילוקי דעות.

יג. אין לבדוק כשעייפים, ואין להסיח דעת תוך כדי בדיקה בדיבור, טלפון וכד' אם רוצים לדבר לעשות הפסקה, כל תיבה שהיה בה

היסח הדעת הרי שלא נבדקה כדין.

ראוי לחלק את סדר ההגהה לג' פעמים לכל פרשיה כסדר הזה:

פעם א - יקרא את הפרשיה ממרחק סביר בהתאם לגודל הכתב באופן שרואים בכללות כמה שורות יחד אך יסתכל על כל תיבה ותיבה בזמן הקריאה (לא על כל אות בפנ"ע), יקרא במתינות ובקול (אין צורך להתעמק, אלא ברצף), לשים לב לחסר ויתר (להעזר עם תיקון⁷⁸) מרווחים וצפיפות, רווח פרשה, שינויי גדלים וכל דבר זר.

פעם ב - מקרוב מאוד לעבור ולבדוק כל אות ואות על שינויי הצורה שבה, ועל כל חוסר בצורתה ההלכתית המקורית, וכן דיבוקים ופיסוקים. לא להתמקד בתגים אבל לא להתעלם. לבדוק שחרות הדיו. גידים בולטים שאינם דבוקים לקלף, מצב השרטוט וכתביה על וסמוך לשרטוט (במזוזה ס"ת ומגילה), לפעמים גם דוכסוסטוס וכל ריעותא שישנה. צריך גם לבדוק מחיקות שיכול להיות בהם חשש ח"ת ע"י כתיבה כגון כ"ף פשוטה שנוגעת בימין גג אות שתחתיה וכד', ובכל ריעותא לשאול את הסופר מה נעשה.

פעם ג - בדיקת תגים בלבד, כדאי משמאל לימין, לבדוק חסרון תגים⁷⁹, מיקום התגים על האות, תגים דהויים, אם ישנם דיבוקים ופיסוקים, להעזר עם האור (או שלחן אור⁸⁰) מאחורי הקלף, ובמקום

---

78 'העולם' סומך בזה על הגהת מחשב ואכן לא עושים את הסדר שמופיע בקו", רק צריך לוודא שההגהת מחשב נעשית ע"י תוכנה מוכרת וותיקה ושנעשית טוב ובסבלנות, ומי שיושב מאחרי התוכנה בקי בה וכן"ל, ובודק כל דבר ולא מעביר כל הערה מהר שאז הרבה מתפספס. מיהו בתו"מ אפשר לבדוק בקריאה חסרות ויתירות בפרט כשלא יודע אם עשו בדיקת מחשב, והדבר אינו קשה, וגם אפשר להעזר עם תיקון עד שיהיה בקי בחסירות ויתירות.

79 כשאין בדיקת מחשב טובה לתגים, ראוי ליחד את בדיקת חסרון התגים לפעם נוספת בנפרד (שכן ישנם סופרים ששולחים לבדיקת מחשב קודם עשיית התגים לאחר כתיבת כל פרשייה), שהמציאות מוכיחה שמגיהים מפספסים תגים חסרים.

80 האור הוא מעין 'רנטגן' של הכתב, לרוב רואים אם הדיו חלש או אינו שחור, הפסקים - אף שמדינא כשרים ומן הראוי לתקנם, סדקים באותיות וחבור דק מן הדק לאות שכל זה ראוי לתקן למען יעמדו ימים רבים, לפעמים האור גם מטעה לכן כדאי לשים לב גם בעין רגילה. כיון שראיה שלנו חלשה מדורות קודמים כמש"כ שבבט הלוי האור והזכוכית מגדלת הם לעזר ולרוב אחר שרואים באור או בזכוכית מגדלת את ההפסק גם בעין רואים שישנה ריעותא, וראיתנו אינה מספקת שכן אדם עם ראייה טובה כן שם לב והמציאות מוכיחה על דבר זה, ולכן

ספק לראות שלא כנגד האור וכן להיפך, וראוי ונצרך להעזר גם בזכוכית מגדלת בכל מקום שנצרך אפי' בספק קל כי ראייתנו חלשה וכנזכר בהערה.

צריך גם בהסתכלות כללית לשים לב לאותיות רבתי, מצב הקלף, נקבים, וכד', גליונות, וסימונים בעפרון שצריך למחוק (לציין לסופר, וכן שלא ישכח לכתוב שם שקי מאחורי המזוזה), וכן קובה וזנב. אותיות שכבר מתחילות להתפורר מעט להעביר עם בשר האצבע ולבדוק את המצב לאחר מכן, בפרט בתפילין של ראש במקום הקיפולים או במזוזה בצד השמאלי ואם מתפורר הרבה אין לתקן, ולבדוק אחר ההתפוררות האם אפשר לתקן ע"פ דיני הפסקים כנזכר בסע' כ"ה ואם יש חשש שכבר הסת"ם לא יחזיק מעמד ויתפורר שוב בפרט בעת כתיבה להמליץ להחליף את הפרשיות וכד'. (שאר העצות וביאור הדברים יובאו אי"ה בקונטרס נפרד בעתו ובזמנו).

העצה הטובה ביותר היא: שהמגיה יחשוב בלבו בכל הגהה, שבסת"ם שלפניו יש פסול ובודקים אחריו אם ימצאו.

הורה בה חכם ושאלת תינוק

א. רבים מחמירים היכא שהיתה הוראה והכרעת חכם בספק מסויים, או שהיתה שאלת תינוק מדינא, שלא לרכוש התפילין⁸¹, ולכן מי שחש לכך יתנה זאת עם הסופר קודם כתיבה שאם תהיה שאלה אף שחכם יכריע להקל שיכתוב מחדש. ויש לשאול את החכם לאחר השאלה מה רמת הכשרות וההידור של הסת"ם, שפעמים אין זה בגדר הוראת חכם והסת"ם מהודר. (ויש להבחין שישנם שאלות שדעת אותו חכם לכתח' להקל בענין מסויים, אבל יש פוסקים אחרים ששיטתם בענין זה אחרת ודעתם להחמיר, לכן השואל צריך לדעת אם ברצונו שהתפילין יהיו מהודרות לפי שיטת פוסק מסויים או לכו"ע ולכן יתנה זאת עם הסופר ושיודיע לו אם היו שאלות)⁸².

יש הכרח וצורך גדול להשתמש עם האור והזכוכית מגדלת, ועכ"פ כדי להצריך תיקון ולא להכריע על פיהם את כשרות הסת"ם, ופעמים שכן ע"פ הוראת החכם.

81 ע' משנת מרדכי עמ' ב'.

82 שכן מבחינה ההלכתית ישנם דברים שאין צריך להודיע לקונה והמגיה שואל

כיון שבזמנינו כל מלאכת התפילין מתחלקת לאנשים רבים, ומחד יש בזה מעלה ומאידך גם חסרון, לכן צריך לחזור ולדקדק אחר בעלי מלאכה יראים ונאמנים, וגם שיהיה להם פיקוח וכשרות מהודרת שתמיד יהיה מי שיבדוק אחר כל אחד ואחד, ולכן כתבנו כמה פעמים שיהיה בכשרות מוכרת ומהודרת, כי לרוב הקלף, הבתים, הוצאת השי"ן, הרצועות, הדיו וכו' בעלי כשרות טובה כוללת בתוכה גם דברים הנצרכים מעיקר הדין וגם הרבה הידורים חשובים, ולכן לא פירטנו בדברים אלו את כל הדקדוקים הנצרכים כמו ריבוע התפילין, נקבים, לשמה, רוחב הרצועות, סוגי העור ודרך עשייתן וכד', אלא פטרנו את עצמנו בזה שירכוש ממקום עם כשרות קפדנית ומפורסמת, ורק בחלק השייך לסופר הארכנו, כי בזה יד הקונה מגעת לברור ולדרוש אחר הדקדוקים וההידורים הנצרכים כנ"ל. וכמו כן, צריך לחזור אחר 'מכניס פרשיות' יר"ש ואומן, שישנם כמה וכמה פרטי דינים חשובים בהכנסה והזכרנו רק מקצתן, (וכבר ראינו בעינינו הרבה קלוקלים שנעשו ע"י הכנסה לא נכונה, והרי זהו החותם האחרון של כשרות התפילין).

בתי התפילין⁸³

א. עור אחד מבהמה גסה, 'ריבוע רגל' ו'גיד מכוון' עובר בין הבתים
(וממילא פרודות ללא דבק כלל בין הבתים)⁸⁴, מעור קפוא שלא נמלח, ללא חשש 'בכור', נעשים ע"י בעלי מלאכה יר"ש ואומנים⁸⁵.

לרב אחד ולא לכמה, לכן הקונה יתן דעתו על זה שלא יבואו לידי חילוקי דעות.

83 לא הזכרנו בתים 'מקשה' ו'ללא כפלים', אין בהם שום חסרון אך גם לא בטוח שיש בהם מעלה הלכתית, רק פתרון שלא להכנס למקום שיכול להיות בו חסרון הלכתי אם לא ייעשו בדקדוק ואומנות כדין ואכמ"ל, אמנם יש בהם מעלה מחמת איכותם, וב'ללא כפלים' עדיין לא התברר עמידותם לאורך שנים, ובפרט שמחירים רב, לכן נמנענו מלהזכירם ובפרט שרבים מגדו"י לא הקפידו בזה. ומ"מ 'המדקדים' כיום מחפשים גם חומרות אלו, ולכן נזכרו כאן בהערה. וע"ע במאיר עז עמ' שע"ז ובסת"ם מורה דרך עמ' 137-135.

84 שו"ע סי' ל"ב סע' נ"א, וע' משנת הסופר סי' כ"ב ה"ו ס"ק כ"ג, וע"ע זכרון אליהו פ"ה סי' ה' כמה טעמים לזה. וע' סת"ם כהלכתן פכ"ב אות א' שכתב גם שיהיה אויר רווח הבתים נראה, ונקרא כיום 'חרוצות', ובדוקא השמטנו ענין זה, וע' למען פארוך פ"ג סע' י"ח, וכענין זה שמעתי מרבותיי ואכמ"ל. ומה ש'בגיד מכוון' האויר אינו נראה אינו מחמת דבק אלא מחמת לחץ ה'פרעס'.

85 למען פארוך פ"א.

ב. כשרות מהודרת מוכרת וקפדנית.

ג. שיי'ן בכתב אשורי ומתוייגת⁸⁶ משוכה ביד ומגיעה עד התיטורא⁸⁷,
ונעשית בפיקוח שאין בה שום חשש חק תוכות.

ד. חללים שווים וחלקים (שלא יפגמו הפרשיות בהכנסתן), וללא שום
חשש נקב וכד'.

ה. צבע שחור שאין בו ממשות⁸⁸.

ו. יש להסיר מדבקות ושאריות בתחתית הבית והרצועות.

רצועות

א. עור עליון עבודת יד.

ב. שיהיו בעלי כשרות מוכרת מהודרת ומפורסמת.

ג. ללא חשש 'בכור', ושכל צביעה נעשית לשמה ויהיה ממין
המותר בפוך⁸⁹.

ד. שחורות מב' צדדים (כפי דרישת הקונה) בצבע שאין בו ממשות, ואם
אינם שחורות מב' צדדים טוב שיהיו שחורות גם בצדדי הרצועות⁹⁰.

---

86 משנת מרדכי עמ' קי"ח, שונה הלכות סי' ל"ב סע' קצ"ז סת"ם כהלכתן
פכ"ב אות ג'.

87 שו"ע סי' ל"ב סע' מ"ג, סת"ם כהלכתן פכ"ב ולמען פארך פ"ה, וש'חד כרעיא'
דמושב השי"ן יגע בתיטורא, ולא קוץ שיורד מהמושב או צבע עב שנמשך
מהשי"ן (ע' זכרון אליהו עמ' רל"ז).

88 משנ"ב סי' ל"ב ס"ק קפ"ה.

89 משנת מרדכי עמ' קט"ז, סת"ם כהלכתן עמ' י', ויזהר שלא ינטוף צבע מעצמו.

90 קסת הסופר בלשכה"ס סי' כ"ג, וע' משנת מרדכי עמ' קכא, למען פארך
פ"ז סע' י"א, ובסת"ם מורה דרך במילואים סי' ח'.

הכנסת הפרשיות⁹¹

- א.** על ידי מכניס ירא שמים, מוכר, בקי ואומן.
ב. ראוי שתהיה ההכנסה כסדרן⁹².
ג. כריכה ותפירה ע"י גידים ושיער עגל בכשרות מהודרת (ושנטוו לשמה)⁹³.
ד. יהיו השערות יוצאות לחוץ פחות מ'שעורה' (0.9 מ"מ)⁹⁴.
ה. לקרוא הפרשיות קודם הכנסתן⁹⁵.
ו. אמירת לשמה בכל שלב מהעשייה⁹⁶.
ז. אין להדק הפרשיות בצדדים לאחר הגלילה ולא לדוחקן בהכנסתן⁹⁷.
ח. שכל הפרשייה תכנס בחלל הבית ולא תצא לחוץ כלל⁹⁸.
ט. למנהג בני ספרד ראוי לכתוב של ראש קודם של יד ולהכניסם

91 אפשר לקבל הוראות ועצות ל'מכניס' ב'חזקת כשרות'.

92 סת"ם כהלכתן עמ' י"א ור"י, ויש בזה גם מעלה טכנית שלא יטעה להחליף בסדר הכנסת הפרשיות.

93 שו"ע סי' ל"ב סע' מ"ד ובמשנ"ב שם ס"ק ר"ט, ושנטוו לשמה, ע' רבנו מנוח על הרמב"ם פ"ג מהלכות תפילין ושולחן ערוך הרב סי' ל"ב סע' ע"ה.

94 זוהר פרשת פקודי דף רל"ז, משנ"ב סי' ל"ב ס"ק רי"א, והחיד"א הביא בשם הניצוצי אורות שדייק מדברי הזוהר הנ"ל להוציא רק שערה אחת לחוץ, ומו"ר הגרמ"ח שליט"א השיב לי שאין מדברי הזוהר הוכחה לזה ועל כן אין להקפיד בזה, אלא לנהוג כמנהג העולם להוציא כמה שערות.

95 שו"ע סי' ל"ב סע' כ"א.

96 סת"ם כהלכתן עמ' י' סע' ד'.

97 ספר בירורים למעשה בעניני תפילין פ"ו ע"ש היטב.

98 ע' משנת מרדכי עמ' קי"ז בשם השל"ה ורב ברכות (לרב בא"ח), וכמו כן ראוי להתאים את הבית לנער הבר מצוה שלא יהיה גדול מדאי כדי שיהיה מונח במקומו על הזרוע, וכיון שלוקחים בית קצת קטן, ידקדקו לכתוב על קלף שיוכל להכנס בחלל הבית ושלא יצא לחוץ ואפשר לקחת בית ש'הקציצה' גבוהה קצת, אף שיש מקילים בדבר (ע' בזה בסת"ם מורה דרך עמ' 144 בהע' 319). ומ"מ לא יחתכו גליונות בשביל זה.

לבתיים קודם כתיבת פרשיות של יד (וכן מנהג החסידים ע"פ האריז"ל),
ולבני אשכנז יכתוב של יד תחילה.⁹⁹

י. הוספת דבק לאחר התפירה כדעת המשנ"ב או ללא דבק כלל
כחומרת החזו"א כפי בקשת הקונה.¹⁰⁰

יא. קשירת הרצועות תעשה לכל אחד כפי מנהג ומסורת אבותיו¹⁰¹,
ומכל מקום ראוי לקשור קשר הדל"ת של ראש תחילה ואחר"כ
קשר היו"ד של יד כדי להשלים השם כסדרו.¹⁰² ויזהר לעשות הקשר
באופן שקשר היו"ד יהיה נוגע תמיד בבית (בקציצה).¹⁰³

---

99 רמ"א סי' ל"ב סע' א', וע' משנ"ב ושע"ת בשם האריז"ל וע"ע בב"ח שכתב
כן מטעם אחר, וע"ע מש"כ בזה בסת"ם מורה דרך לקניה במילואים.

100 ע' סת"ם כהלכתן פכ"ג ושאלת משה עמ' צ"ב.

101 שכן ישנם כמה וכמה סוגי קשירות.

102 ע' שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' י"ד. וכן לדעת האריז"ל שמכניס
של ראש תחילה ומתקן, ראוי גם לקשור הרצועות של ראש, ואחר"כ לכתוב
פרשיות של יד.

103 משנ"ב סי' כ"ז סק"י וכה"ח שם אות י"ב בשם הזוה"ק, והיכא דאי אפשר
מסיבה טכנית מחמת חיתוך המעברתא וכד', יש שכורכים גיד (התפירה) סביב
הקשר והבית, כדי שיהיו מחוברים זה עם זה תמיד (ע"ש בכה"ח). ומטו משמיה
דהחזו"א דאין דעתו נוחה מזה ולכן היה מכניס חתיכת עור במעברתא כדי
לתפוס קשר היו"ד שלא יזוז (ע' הדר תפילין שהביא כן בשם האמרי יושר סוף
זיקין, וכן מובא בדינים והנהגות ממרן החזו"א פ"ג אות ז', ושאלו לגר"ח קניבסקי
צ"ל על שמועה זו מהחזו"א והשיב שנכונה היא ולא שמע טעם הדבר, ובמקום אחר
השיב: 'מה שאין צריכים הוי ייתור קשרים' ובדעת נוטה הביא משמיה דהרב גדליה
נדל שהסביר הנהגת החזו"א משום שאין זה נוי שנראה עוד קשירה מבחוני. ויש
אומרים להצמיד היו"ד עם חוט ניילון ולא בגיד. וע' בערוה"ש סי' כ"ז ובאות חיים
ושלום שכתבו שלפ"ז עדיף לעשות הכריכות כמנהג הספרדים (לכרוך לכיוון חוץ)
כדי להדק קשר היו"ד אך עצה זו מועילה רק לזמן ההנחה.

משרשי המצוה

כל הנזכר לעיל אינו אלא כחלק מהכנה למצוה והתנאות בה. אבל עיקר המצוה היא לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. וכתב בספר החינוך (מצוה תכ"א - תכ"ב) וז"ל: משרשי המצוה לפי שאדם בעל חומר ימשך בהכרח אחר התאוות, כי כן טבע החומר לבקש כל הנאות אליו והערב וכו', ורצה המקום לזכותנו אנחנו עם הקודש וציוונו להעמיד שומרים גיבורים סביב לה, והם: שנצטוונו לבל נפסיק דברי תורה מפינו יומם ולילה ושניתן ד' ציציות בד' כנפות כסותינו, ומזוזה בפתחינו, והתפילין בידינו ובראשינו והכל להזכירנו למען נחדל מעשק ידינו ולא נתור אחרי עינינו ואחרי יצר מחשבות לבנו וכו'.

והענין בארבע פרשיות אלו יותר מבשאר פרשיותיה של תורה, לפי שיש באלו קבלת מלכות שמים ואחדות השם וענין יציאת מצרים, שהוא מכריח אמונת חידוש העולם והשגחת השם בתחתונים, ואלה הם יסודות דת יהודית. ולכן נצטוונו להניח יסודות אלו (פרשיות התפילין) כל היום בין עינינו ועל לוח לבנו. כי שני אלה האיברים יאמרו חכמי הטבע שהן משכן השכל, ובהניחנו עליהם (על הראש כנגד המח ועל הזרוע כנגד הלב) דברים אלו לזכרון נתחזק בהם ונוסיף זכר בדרכי השם ונזכה לחיי עד.

